

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΡΙΖΑΡΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ

**Διδρυματικό Διατμηματικό
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ελληνική Φιλοσοφία – Φιλοσοφία των Επιστημών»**

2^ο ΘΕΡΙΝΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗ

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α

Επιμέλεια: Κωνσταντίνος Ράντης

7-11 ΙΟΥΛΙΟΥ 2023

Ριζάρειο Ίδρυμα Μονοδένδρι

Παρασκευή 7 Ιουλίου 2023

12-2 μ.μ. Άφιξη, Εγκατάσταση

5:45-6 μ.μ. Κωνσταντίνος Ράντης: Εισαγωγή στο Πρόγραμμα του 2^ο Θερινού Σχολείου

Παρασκευή 7 Ιουλίου 2023

6-9 μ.μ. Κωνσταντίνος Ράντης: «Η γνώση της τέχνης στην Αισθητική Θεωρία του Adorno»

Σάββατο 8 Ιουλίου 2023

11-2 μ.μ. Δημήτρης Καρύδας: «Το αυτόνομο έργο τέχνης ως κοινωνικό γεγονός»

6-9 μ.μ. Χρήστος Γρηγορίου: «Προκαντιανή και καντιανή Αισθητική»
Αντώνης Καλατζής: «Το ωραίο ως το αληθές: Από την καντιανή καλαισθητική κρίση στην εγγελιανή αισθητική οντολογία»

Κυριακή 9 Ιουλίου 2023

10-3 μ.μ. Εκδρομή στο Ζαγόρι

6-9 μ.μ. Γιώργος Ξηροπαϊδης: «Το τέλος της τέχνης; Κριτικά σχόλια γύρω από τον διάλογο του Heidegger με τον Hegel»

Γκόλφω Μαγγίνη: «Νίτσε, Χάιντεγκερ και το πρόβλημα της Αισθητικής: γύρω από την πρώτη πανεπιστημιακή παράδοση του Χάιντεγκερ για τον Νίτσε "Η βούληση για ισχύ ως τέχνη" (ΧΕ 1936-37)»

Δευτέρα 10 Ιουλίου 2023

11-2 μ.μ. Συνεπικουρία μεταπτυχιακών φοιτητριών και φοιτητών

Αγγελική Γαζή: «Η Κριτική του Hegel στον Schiller σχετικά με τον σκοπό της τέχνης»

Σταυρούλα Λιάκου-Σιαφαρίκα: «Οι προσεγγίσεις του φαινομένου του “τέλους της τέχνης” στο έργο του G.W.F. Hegel και του Arthur Danto»

Δημήτριος-Μάριος Τσιάμης: «Η εγελιανή ιδέα του “τέλους της τέχνης” και οι θέσεις επί αυτής των Gerard Bras, Luc Ferry και Stephen Houlgate»

6-9 μ.μ. Γιάννης Πρελορέντζος: «Οι αντιλήψεις του Albert Camus για την τέχνη, για επιμέρους τέχνες, για τους καλλιτέχνες και για τις σχέσεις της φιλοσοφίας με την τέχνη, ιδίως με τη λογοτεχνία»

Τρίτη 11 Ιουλίου 2023

11-2 μ.μ. Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη: «Η φύση ως τέχνη κατά τους Στωικούς της αρχαίας Στοάς»

2-3 μ.μ. Στρογγυλό Τραπέζι (όλοι οι διδάσκοντες) – Κλείσιμο – Αναχώρηση.

Προκαντιανή και καντιανή Αισθητική

Ο 18ος αιώνας δεν είναι μόνο ο αιώνας που τυπικά γεννά την Αισθητική ως αυτόνομο κλάδο της φιλοσοφίας, είναι επίσης ο αιώνας, στο πλαίσιο του οποίου αναπτύσσεται ένας εξαιρετικά πλούσιος διάλογος αναφορικά με τη φύση του ωραίου και της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Ο Cassirer μίλησε για «αιώνα της κριτικής». Είναι ο αιώνας που βλέπει να διασταυρώνουν τα ξίφη τους για τα θέματα αυτά οι τρεις μεγάλες φιλοσοφικές παραδόσεις του ορθολογισμού, του εμπειρισμού και του ιδεαλισμού. Αυτή τη συζήτηση θα προσπαθήσουμε να ανασυγκροτήσουμε στο πλαίσιο της εισήγησης, εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στο αισθητικό έργο των Baumgarten, Burke και Kant. Πρόκειται για μια εξαιρετικά σημαντική διαμάχη αναφορικά με τον αντικειμενικό ή υποκειμενικό χαρακτήρα του ωραίου, καθώς ο Baumgarten θα υπερασπίσει τη θέση ότι η αισθητική συνιστά «κατώτερη επιστήμη», ο Burke ότι εδράζεται στα στοιχειώδη πάθη της ηδονής και του πόνου και ο Καντ ότι αποτελεί ένα παιχνίδι των γνωστικών δυνάμεων του ανθρώπου, υποκειμενικό μεν, αλλά δυνάμει καθολικεύσιμο. Στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η μετατόπιση από μια φιλοσοφία της τέχνης, που ενδιαφέρεται να προσδιορίσει α ριόσι κανόνες για την τέχνη, σε μια αισθητική της φύσης, που αναζητά τα ανθρωπολογικά θεμέλια της αισθητικής εμπειρίας, καθώς επίσης και η ανάδυση της αισθητικής ποιότητας του υψηλού, που έμελλε να ασκήσει ιδιαίτερη επίδραση στην μετέπειτα εξέλιξη της ιστορίας της τέχνης.

Λέξεις κλειδιά: *Baumgarten, Burke, Kant, το ωραίο, το υψηλό*

Αντώνης Καλατζής

Επίκ. Καθηγητής Νεότερης Ευρωπαϊκής Φιλοσοφίας (17ος -19ος αι.)

Το ωραίο ως το αληθές: Από την καντιανή καλαισθητική κρίση στην εγελιανή αισθητική οντολογία

Η καντιανή θεωρία περί καλαισθητικής κρίσης χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο παράδοξο: αξιώνει την έγκυρη περιγραφή και εξήγηση του αισθήματος του ωραίου για κάθε υποκειμενο, ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζει την κατεξοχήν υποκειμενικότητα αυτού του αισθήματος. Η εισήγηση προσπαθεί να διαχωρίσει τα υποκειμενικά και αντικειμενικά στοιχεία της καλαισθητικής κρίσης κατά Καντ με σκοπό την κατάδειξη

του τρόπου μέσω του οποίου αυτά ενσωματώνονται στην εγγεληνική αισθητική θεωρία.

Η εισήγηση χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το πρώτο μέρος εκθέτει τη λογική δομή της ωραίας μορφής σύμφωνα με τον Καντ και τους λόγους που τον οδηγούν να υποστηρίξει την υποκειμενικότητα της καλαισθητικής κρίσης. Το δεύτερο μέρος εκθέτει τον συστηματικό τόπο του ωραίου στην εγγεληνική φιλοσοφία και εξηγεί τους λόγους που οδηγούν τον Χέγκελ να προσδώσει μια αληθολογική αξίωση στην αισθητική εμπειρία. Το τρίτο και τελευταίο μέρος εκθέτει τη σύζευξη αληθολογίας και οντολογίας στην εγγεληνική αισθητική θεωρία και αναστοχάζεται για τα όριά της. Το τέταρτο και τελευταίο μέρος επιδιώκει να εξηγήσει την εγγεληνική θέση περί του «τέλους της τέχνης» με ορίζοντα τόσο τη φιλοσοφία της ιστορίας του Χέγκελ όσο και τη συνεπαγόμενη σχέση μεταξύ αισθητικής, θρησκείας και φιλοσοφίας.

Λέξεις-κλειδιά: αλήθεια, ωραίο, αντικειμενικότητα, υποκειμενικότητα, Kant, Hegel

Δημήτρης Καρύδας

Αναπλ. Καθηγητής Πολιτικής και Κοινωνικής Φιλοσοφίας

Το αυτόνομο έργο τέχνης ως κοινωνικό γεγονός

Σκοπός του σεμιναρίου είναι να εκθέσει τα θεμελιώδη στοιχεία που συνέχουν την κοινωνική θεώρηση της Αισθητικής από τον Αντόρνο. Η παρουσίαση θα οργανωθεί σε δυο ενότητες:

1. Προσέγγιση της θέσης του Αντόρνο, ότι το έργο τέχνης έχει διπλό χαρακτήρα, είναι ταυτόχρονα αυτόνομο και *fait social*. Αυτός ο διπλός χαρακτήρας έχει απορητική μορφή, ενώ καθιστά την τέχνη αίγισμα. Η αυτονομία της συνίσταται στις δυνατότητες των καλλιτεχνικών έργων, ανεξάρτητα από τις προθέσεις των δημιουργών τους, να ανθίστανται στην υπαγωγή τους στους κανόνες της αξιοποίησης του κεφαλαίου, αλλά και στον υποβιβασμό τους σε καταναλώσιμα κοινωνικά αγαθά. Η τέχνη οφείλει να αποτελεί «προστάτη των πραγμάτων που δεν έχουν παραμορφωθεί από την εμπορευματική ανταλλαγή, εκείνων από το κέρδος και τις ψευδείς ανάγκες της ανθρωπότητας.» Οι δυνατότητες της καλλιτεχνικής δημιουργίας να αποφύγει την ενσωμάτωσή της στη βιομηχανία του πολιτισμού ενέχουν την αρνητικότητα του έργου τέχνης σε σχέση με τις κοινωνικές συνθήκες παραγωγής και πρόσληψής του. Μόνον αυτός ο αρνητικός χαρακτήρας της τέχνης μπορεί να κατοχυρώσει την αυτονομία της, η οποία διακυβεύεται στα μορφολογικά της στοιχεία.

2. Διερεύνηση των μορφολογικών προσδιορισμών που συνιστούν την αυτονομία του έργου τέχνης. Το καλλιτεχνικό έργο καθίσταται αυτόνομο, αν υπακούει αποκλειστικά στους κανόνες που διέπουν την εμμενή μορφολογία της σύστασής του. Αν όμως, όπως γράφει ο Αντόρνο, «η μορφή αποτελεί το ίζημα του περιεχομένου», τότε το

έργο τέχνης είναι αυτόνομο στο βαθμό που δύναται να αναγνωρισθεί ως έκτυπο των κοινωνικών σχέσεων στις οποίες παράγεται, αλλά και προσλαμβάνεται. Σε αυτόν τον ορίζοντα θα εξεταστούν οι οριοθετήσεις του Αντόρνο απέναντι στις αντιλήψεις από τη μια πλευρά της *l'art pour l'art* και από την άλλη της στρατευμένης τέχνης. Καταληκτικά θα συζητηθεί το «Τέλος του παιχνιδιού» του Μπέκετ. Για τον Αντόρνο συμπυκνώνει τον απορητικό χαρακτήρα ενός αυτόνομου έργου τέχνης, το οποίο εξαιτίας της μορφολογίας του καθιστά, μέσω της άρνησης, τη στερημένη από νόημα «συνάφεια ολικής τύφλωσης» του μεταπολεμικού κόσμου προσβάσιμη στην ερμηνεία.

Η παρουσίαση των αντιλήψεων του Αντόρνο θα στηριχτεί σε σχετικά αποσπάσματα από την *Αισθητική Θεωρία*, όπως και το κεφάλαιο της *Διαλεκτικής του Διαφωτισμού* για την πολιτιστική βιομηχανία.

Έννοιες κλειδιά: *μορφή του έργου τέχνης, συνθήκες παραγωγής, συνείδηση-πρόσληψη της τέχνης, πολιτιστική βιομηχανία, συνάφεια ολικής τύφλωσης, αρνητικότητα, απώλεια νοήματος, νοηματοδότηση*

Γκόλφω Μαγγίνη

Καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Φιλοσοφίας

Nietzsche, Heidegger και το πρόβλημα της αισθητικής: γύρω από την πρώτη πανεπιστημιακή παράδοση του Heidegger για τον Nietzsche "Η βούληση για ισχύ ως τέχνη" (ΧΕ 1936-37)

Η στοχαστική «αναμέτρηση» του Χάιντεγκερ με τη νιτσεϊκή σκέψη αποτελεί μια περίπλοκη ερμηνευτική κατάσταση, η οποία ξεκινά νωρίς για τον Γερμανό φαινομενολόγο και συνίσταται σε μια διαρκή συνδιαλλαγή σε διάρκεια δεκαετιών. Οι αναφορές στον Νίτσε στο πλαίσιο του *Είναι και Χρόνος* (1927) είναι λιγοστές και όχι ιδιαίτερα ανεπτυγμένες, από τη δεκαετία του '30 κι εξής, εντούτοις, οι αναφορές στο έργο του Νίτσε, ιδιαίτερος στο όψιμο, είναι συνεχείς και τίθενται πλέον στο επίκεντρο της κριτικής του για την ιστορία της δυτικής μεταφυσικής ιδωμένη μέσα από το πρίσμα της ιστορίας του Είναι. Στο πλαίσιο αυτό το θέμα της τέχνης αναδεικνύεται ως μείζον: η αποδόμηση της θεμελιώδους μεταφυσικής τέχνης για την τέχνη φαίνεται να είναι στρατηγικής σημασίας για το συνολικό εγχείρημα αποδόμησης της δυτικής μεταφυσικής. Εάν από τον Πλάτωνα έως και τον Νίτσε η τέχνη νοείται με αισθητικούς όρους, η συνέχεια αυτή διαγνώστηκε για πρώτη φορά και με καίριο τρόπο από τον ίδιο τον Νίτσε, στην οποία αντέταξε τη «φυσιολογία της τέχνης» (*Physiologie der Kunst*). Η πανεπιστημιακή παράδοση του ΧΕ 1936-37 *Η βούληση για ισχύ ως τέχνη* –η πρώτη από μια σειρά παραδόσεων που εστιάζουν στη νιτσεϊκή φιλοσοφία– συνιστά, στην πραγματικότητα, ακόμη ένα μεταίχμιο, καθώς σε αυτήν συμπλέκεται ένα φαινομενολογικό και μεταφαινομενολογικό

λεξιλόγιο με τον οντολογικο-ιστορικό προσδιορισμό της μεταφυσικής στον άξονα των «εποχικών» φανερώσεων της αλήθειας εντός της ιστορίας του Είναι/εόντος-Είναι (Sein/Seyn). Στο πλαίσιο του σεμιναρίου μας θα προσεγγίσουμε καιρικές θεματικές της παράδοσης, όπως τη σχέση τέχνης και αλήθειας, το ωραίο στην κλασική τέχνη, τη «μέθη» (Rausch) ως θεμελιώδη αισθητική κατάσταση, τα στάδια της ιστορίας της αισθητικής, Πλάτωνας και Νίτσε ως τα δύο άκρα στην ιστορία της δυτικής αισθητικής, η αντιστροφή του πλατωνισμού στον Νίτσε, το τέλος της αισθητικής στον Νίτσε, η σχέση τέλους της μεταφυσικής και τέλους της τέχνης, το αντίδοτο της «φυσιολογίας της τέχνης» στον Νίτσε.

Λέξεις κλειδιά: *Ερμηνευτική «αναμέτρηση» του Χάιντεγκερ με τον Νίτσε, βούληση για ισχύ, ιστορία της αισθητικής, Πλάτωνας, Νίτσε, τέχνη και αλήθεια, μέθη, φυσιολογία της τέχνης, αντεστραμμένος πλατωνισμός στον Νίτσε*

Γιώργος Ξηροπαΐδης

Καθηγητής Ιστορίας των Φιλοσοφικών και Αισθητικών Ιδεών -
(18ος – 20ος αιώνας)

Το τέλος της τέχνης; Κριτικά σχόλια γύρω από τον διάλογο του Heidegger με τον Hegel

Στην εισήγησή μου θα εστιάσω το ενδιαφέρον μου στην κριτική αποσαφήνιση των θέσεων που διατυπώνει ο Martin Heidegger στο κείμενό του *Η καταγωγή του έργου τέχνης*. Θα δείξω ότι το συγκεκριμένο κείμενο επιβάλλεται να κατανοηθεί ως απόπειρα να απαντηθούν τα καιρία ερωτήματα που προέκυψαν από τον γνωστό ισχυρισμό του Hegel ότι η τέχνη είναι και παραμένει για εμάς 'ένα πράγμα του παρελθόντος'. Επειδή όμως μεγάλο μέρος της τέχνης που σήμερα θαυμάζουμε δημιουργήθηκε μετά τον θάνατο του Hegel, αυτό θα μπορούσε να μας παρασύρει να ερμηνεύσουμε έναν τέτοιο ισχυρισμό ως μια επιπλέον ένδειξη της απώλειας επαφής με την πραγματικότητα που χαρακτηρίζει τη θεωρησιακή φιλοσοφία. Και ωστόσο η κατάσταση του σύγχρονου κόσμου της τέχνης έχει καταστήσει εξαιρετικά δύσκολο να απαξιωθεί και να απορριφθεί ο λόγος περί ενός τέλους ή θανάτου της τέχνης. Εξακολουθεί να μας αφορά η τέχνη; Με ποιον τρόπο; Τι είδους τέχνη μπορεί σήμερα 'να μας μιλά';

Εκκινώ από την υπόθεση ότι για να αποτιμήσουμε την *Καταγωγή του έργου τέχνης* θα πρέπει να τη διαβάσουμε σε συνδυασμό με το ιδιαίτερος διαφωτιστικό κείμενο του Heidegger που επιγράφεται: «Η εποχή της κοσμοεικόνας». Στο κείμενο αυτό ο Γερμανός στοχαστής αναδεικνύει την απειλή που συνιστά για την ανθρωπότητα η κοσμοεικόνα [Weltbild, το κοσμοείδωλο] που κυριαρχεί στην νεωτερικότητα. Η αισθητική προσέγγιση μπορεί να εννοηθεί ως απάντηση σε αυτή την απειλή. Αλλά

η απάντηση αυτή, όπως υποστηρίζει ο Heidegger, προδίδει την υπόσχεση της τέχνης. Όταν κατανοούμε την τέχνη με αισθητικούς όρους, απαξιώνουμε την ουσιαστική λειτουργία της, καθόσον τη μετατρέπουμε σε ένα απλώς διακοσμητικό στοιχείο της ζωής μας. Αλλά το κρίσιμο για τον Heidegger είναι ότι η αναγωγή της τέχνης σε διακοσμητικό στοιχείο, απειλεί την 'ουσία' του ανθρώπου. Η καταγωγή του έργου τέχνης θεματοποιεί αυτή την απειλή.

Λέξεις κλειδιά: Χέγκελ, Χάιντεγκερ, δυτική αισθητική, τέλος της τέχνης, υπόσχεση της τέχνης

Γιάννης Πρελορέντζος

*Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Φιλοσοφίας,
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Οι αντιλήψεις του Albert Camus για την τέχνη, για επιμέρους τέχνες, για τους καλλιτέχνες και για τις σχέσεις της φιλοσοφίας με την τέχνη, ιδίως με τη λογοτεχνία

Το ενδιαφέρον του Camus για την τέχνη εν γένει και για επιμέρους τέχνες χρονολογείται από τα νιάτα του και αφορά κυρίως τη λογοτεχνία, το θέατρο, τη μουσική, τη γλυπτική και τη ζωγραφική. Θα παραμείνει αμείωτο μέχρι το τέλος της σύντομης ζωής του. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι αυτοπροσδιοριζόταν ως καλλιτέχνης και ότι πιτλοφόρησε τη διάλεξή του στο Πανεπιστήμιο της Ουψάλα, λίγες μέρες μετά την ομιλία του κατά την παραλαβή του βραβείου Νόμπελ λογοτεχνίας, «Ο καλλιτέχνης και η εποχή του». Στην εισήγησή μου θα επιχειρήσω να προσεγγίσω όσο γίνεται πιο συνοπτικά και περιεκτικά τα εξής ζητήματα:

- Πώς ορίζει την τέχνη και σε τι έγκειται το μεγαλείο της.
- Η σχέση της τέχνης με τη Φύση και με την Ιστορία.
- Τι καλό κάνει η τέχνη στον ίδιο τον καλλιτέχνη και, κυρίως, στους άλλους.
- «Η τέχνη δεν είναι τα πάντα για μένα».
- Πώς αντιμετωπίζει επιμέρους τέχνες: μουσική, ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική, λογοτεχνία (ειδικότερα το θέατρο και το μυθιστόρημα). Γιατί θεωρεί τη γλυπτική ως «τη μεγαλύτερη και την πιο φιλόδοξη απ' όλες τις τέχνες».
- Στοχασμοί του για τους καλλιτέχνες και την ιδιοφυΐα.
- Η σπουδαιότητα της έκφρασης και του ύφους.
- Όροι δυνατότητας της καλλιτεχνικής δημιουργίας και της συνέχισής της. Ειδικότερα ποιος είναι ο ρόλος της έμπνευσης και της τεχνικής εν προκειμένω.
- Ο ρόλος της ελευθερίας, του ενστίκτου, της ειλικρίνειας, της αλήθειας, της ενότητας, της ισορροπίας, της διακινδύνευσης, της ομορφιάς και του πόνου, της μοναξιάς και της σιωπής στην τέχνη.

- Σύγκριση του καλλιτέχνη με τους ιερείς και τους αγίους.
- Η σχέση του δημιουργού με τον κριτικό και τον σχολιαστή.
- Γιατί είναι αναπόφευκτο οι καλλιτέχνες να έχουν εχθρούς.
- Η αλλαγή του status των καλλιτεχνών στην εποχή μας.
- Πώς αντιμετωπίζει συγκεκριμένες καλλιτεχνικές περιόδους: την τέχνη στην αρχαία Ελλάδα, στη Ρώμη, στον χριστιανισμό, στην ιταλική Αναγέννηση, τη δυτική τέχνη εν γένει, τη μοντέρνα τέχνη κ.λπ.
- Πώς αντιμετωπίζει συγκεκριμένα καλλιτεχνικά ρεύματα: κλασικισμό, μπαρόκ, ρομαντισμό, αισθητισμό («η τέχνη για την τέχνη»), ρεαλισμό, υπερρεαλισμό, σοσιαλιστικό ρεαλισμό κ.λπ.
- Απόρριψη των καλλιτεχνικών δογμάτων και της στρατευμένης τέχνης.
- Η αισθητική της εξέγερσης και η πολιτική διάσταση της τέχνης.
- Η σχέση της φιλοσοφίας με την τέχνη και δη με τη λογοτεχνία.
- Πώς αντιλαμβάνεται την αναγέννηση που προσδοκά και ποιο ρόλο αποδίδει στους μύθους σε αυτό το πλαίσιο.
- Υπήρξε άραγε εξέλιξη του στοχασμού του για την τέχνη και για επιμέρους τέχνες;

Λέξεις κλειδιά: καλλιτέχνης, ελευθερία, ομορφιά, αλήθεια, ειλικρίνεια, ενότητα, αναγέννηση

Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη

π. Διευθύντρια Ομότιμη Ερευνήτρια στο Κέντρο Ερεύνης της
Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών

Η φύση ως τέχνη κατά τους Στωικούς της αρχαίας Στοάς

Σύμφωνα με τους Στωικούς η Φύση, υπό την ιδιότητα του τεχνικού πυρός, ορίζει άλλοτε τη δύναμη που συνέχει το σύμπαν, άλλοτε πάλι τη δύναμη που δημιουργεί και συμβάλλει στην ανάπτυξη της ζωής στη γη. Η Φύση επομένως, είναι το δημιουργικό πνεύμα, που επεμβαίνει στην ύλη και της προσδίδει ζωή. Κατά τους Στωικούς Φύση, Θεός, Πνεύμα, Λόγος θεωρούνται συνώνυμες έννοιες. Ο Θεός, ως απόλυτος καλλιτέχνης προσβλέπει και συμμετέχει στο φυσικό κάλλος, που σύμφωνα με τους Στωικούς συνυφαινεται με το αγαθό και το χρήσιμο. Έτσι ο Στωικός σοφός δημιουργεί μία σχέση φιλική με το θεϊκό πνεύμα, μέρος από το οποίο διαθέτει και ο ίδιος και μέσω αυτού αντιλαμβάνεται και ακολουθεί το κοσμικό γίγνεσθαι.

Η παρατήρηση της φύσης και η απόλαυση του κάλλους της τον ωθούν στην θεωρία ότι στη Φύση δεν έχει δημιουργηθεί τίποτα τυχαία, αλλά η ίδια πάντα συμμετέχει δημιουργεί με τέχνη τον κόσμο που συλλαμβάνουν οι αισθήσεις. Οι Στωικοί έρχονται με τον τρόπο αυτόν, δηλαδή με το να θέσουν τον παράγοντα της

τέχνης/τεχνίτη στη θέση του θεού που δημιουργεί, να συμπληρώσουν την αριστοτελική θεωρία, σύμφωνα με την οποία στην φύση δεν υπάρχει τίποτα το τυχαίο, καθώς, μέσω της συνύπαρξης φύσης και τέχνης συμμετέχει και συμπυλώνεται και ο άνθρωπος με το σύμπαν.

Η διάλεξη θα στηριχθεί σε αντιπροσωπευτικά κείμενα, που θα συζητηθούν κατά τη διάρκεια της παρουσίασης.

Λέξεις κλειδιά: Φύση, τέχνη, τεχνίτης, Θεός, τύχη

Κωνσταντίνος Ράντης

*Αναπλ. Καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας – Κοινωνικής Φιλοσοφίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Η γνώση της τέχνης στην Αισθητική Θεωρία του Adorno

Στην ημιτελή *Αισθητική θεωρία* του Adorno η τέχνη, όπως στη φιλοσοφία της τέχνης του Hegel, συνδέεται με την αλήθεια. Στη γνήσια εμπειρία της τέχνης βρίσκονται όλες οι συνθετικές λειτουργίες επί το έργον, τις οποίες δεν επιτρέπεται να αποδώσουμε απλώς στην εποπτεία, αλλά στο σκέπτεσθαι εν γένει. Πρόκειται για ένα σκέπτεσθαι χωρίς έννοιες, για μια σύνθεση χωρίς έννοιες ή για μια σύνθεση χωρίς προτάσεις, που ερείδεται στη μίμηση. Συνάμα στο έργο τέχνης απαντά και η αυτονομία της κατασκευής, η ορθολογική κατασκευή του έργου τέχνης. Με τη βοήθεια αποσπασμάτων κυρίως από τα «Παραλειπόμενα» της *Αισθητικής Θεωρίας* του Adorno θα ανιχνευθεί καταρχάς η όχι εννοιολογική γνώση της τέχνης και θα ελεγχθεί η θέση του Adorno ότι η τέχνη διορθώνει και συμπληρώνει την εννοιολογική γνώση, ώστε να διαμεσολαβηθούν το σκέπτεσθαι σε εικόνες με το σκέπτεσθαι σε έννοιες για να προκύψει η όλη γνώση.

Λέξεις κλειδιά: περιεχόμενο αλήθειας, μίμηση, κατασκευή, ο γλωσσικός χαρακτήρας της τέχνης, η διάσωση του μη ταυτόσημου, η όλη γνώση

Συνεπικουρία μεταπτυχιακών φοιτητριών και φοιτητών του ΔΔΠΜΣ

Αγγελική Γαζή

Σταυρούλα Λιάκου-Σιαφαρίκα

Δημήτριος-Μάριος Τσιάμης

Διδάσκουσες - Διδάσκοντες

Χρήστος Γρηγορίου, Επίκ. Καθηγητής Φιλοσοφίας της Τέχνης – Αισθητικής,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Αντώνης Καλατζής, Επίκ. Καθηγητής Νεότερης Ευρωπαϊκής Φιλοσοφίας
(17ος -19ος αι.), Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Δημήτρης Καρύδας, Αναπλ. Καθηγητής Πολιτικής και Κοινωνικής Φιλοσοφίας,
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γκόλφω Μαγγίνη, Καθηγήτρια Νεότερης και Σύγχρονης Φιλοσοφίας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Γιώργος Ξηροπαϊδης, Καθηγητής Ιστορίας των Φιλοσοφικών και Αισθητικών
Ιδεών (18ος – 20ος αιώνας), Πάντειο Πανεπιστήμιο

Γιάννης Πρελορέντζος, Καθηγητής Νεότερης και Σύγχρονης Φιλοσοφίας,
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μαρία Πρωτοπαπά-Μαρνέλη, π. Διευθύντρια Ομότιμη Ερευνήτρια στο Κέντρο
Ερεύνης της Ελληνικής Φιλοσοφίας της Ακαδημίας Αθηνών

Κωνσταντίνος Ράντης, Αναπλ. Καθηγητής Ιστορίας της Φιλοσοφίας –
Κοινωνικής Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Paul Klee, *Ad marginem* (1930)